

ارزیابی نقش ظرفیت خلاق بر تحقق نشاط فرهنگی در شهرهای تاریخی با تأکید بر مؤلفه‌های

جاذب طبقه خلاق (مورد مطالعاتی: شهر یزد)

دانشجو دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
استاد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

عطیه اکبرپور گنجه

مصطفی بهزادفر*

احمد خلیلی

مجید مفیدی شمیرانی

چکیده:

نشاط فرهنگی، با ارزیابی وضعیت ترویج فرهنگ و میزان مشارکت فرهنگی در شهر، سرزندگی فرهنگی شهری را می‌سنجد. نظریه وجود ظرفیت‌های خلاق و فرهنگی قابل توجه در شهرهای تاریخی ایران، این موضوع نیازمند بررسی است که مبتنی بر چه سازوکاری می‌توان از ظرفیت‌های خلاق این شهرها در راستای تحقق نشاط فرهنگی استفاده نمود. لذا هدف از پژوهش حاضر، سنجش تأثیرپذیری نشاط فرهنگی شهرهای تاریخی از مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق با تأکید بر مؤلفه‌های جاذب طبقه خلاق است. ماهیت پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری شامل کلیه مدیران و کارکنان شهرداری منطقه بافت تاریخی شهر یزد به تعداد ۲۴۰ نفر بوده است و نمونه‌آماری شامل ۱۴۴ نفر از این افراد است که به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است و داده‌های پژوهش با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (PLS) مورد تحلیل قرار می‌گیرد. بر اساس نتایج بدست آمده، مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق به طور مستقیم باعث تحقق نشاط فرهنگی در شهر نمی‌شود اما مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق از طریق جذب طبقه خلاق، بر نشاط فرهنگی تأثیر غیرمستقیم می‌گذارد. بر این اساس، سرمایه‌گذاری برای شناسایی و پرورش مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق در شهرهای تاریخی، به خودی خود نمی‌تواند همبستگی معناداری با افزایش سطح نشاط فرهنگی ایجاد کند اما چنانچه استفاده از ظرفیت‌های خلاق شهر، در راستای حفظ و جذب طبقه خلاق صورت گیرد، نشاط فرهنگی بیشتری را در شهرهای تاریخی شاهد خواهیم بود.

کلمات کلیدی: شهر خلاق، پویایی اجتماعی و فرهنگی، میراث فرهنگی، صنایع خلاق، شبکه سازی اجتماعی خلاق

۱- مقدمه

تغییر از یک اقتصاد صنعتی به یک اقتصاد خلاق مبتنی بر خدمات منجر به ایجاد مدل شهر خلاق شده است که در آن شهرها از خلاقیت، مواهب فرهنگی، هنر و میراث مربوطه خود برای حفظ شهرهای خود استفاده می‌کنند (Landry, 2012). در عصر حاضر، سرمایه‌گذاری در راستای ارتقای میراث فرهنگی، ارتقای کیفیت فضا و خدمات اجتماعی-فرهنگی، در اولویت‌های دستور کار شهری قرار گرفته است؛ چراکه مطابق این دیدگاه، فرهنگ و خلاقیت را می‌توان محرک توسعه پایدار دانست (Cerreta et al., 2021). در سالهای اخیر، فرهنگ به‌عنوان یکی از ویژگی‌های تعیین‌کننده توسعه پایدار شهری و وسیله‌ای برای پرداختن به مسائل جهانی‌شدن، توسعه فن‌آوری و رقابت بین‌المللی شناخته شده است (Askar, 2021). میراث، امکانات فرهنگی و مشارکت فرهنگی الهام بخش خلاقیت شهری هستند (Cerisola, 2019) و باعث تقویت هویت محلی، احساس تعلق و غرور به فرهنگ محلی و سنت‌های اجتماعی و همچنین ارتقا رفاه افراد و جوامع می‌شود (Panzer, 2020).

سه‌گانه نشاط فرهنگی، اقتصاد خلاق و محیط توانمند، توسط اتحادیه اروپا (۲۰۱۷) برای ارزیابی میزان تحقق الگوی شهرخلاق معرفی شد. براساس تعاریف، نشاط فرهنگی با ارزیابی وضعیت ترویج فرهنگ و میزان مشارکت فرهنگی در شهر، سرزندگی فرهنگی شهری را می‌سنجد؛ اقتصاد خلاق نیز نشان‌دهنده میزان مشارکت طبقه خلاق در ایجاد شغل و مهارت‌های نوآورانه در بخش‌های خلاق و فرهنگی است؛ محیط توانمند نیز، مرتبط با ویژگی‌های ملموس و ناملموس ایجاد یک محیط‌زیست زنده و بانشاط است و بر جذابیت فعالیت‌ها و توسعه استعدادهای فرهنگی و خلاق شهر متمرکز است (Cerisola & Panzer, 2021). دستورالعمل نظارت بر شهرهای فرهنگی و خلاق که توسط مرکز تحقیقات مشترک کمیسیون اروپا تهیه شده نیز نشاط فرهنگی را به‌عنوان یکی از ارکان تحقق الگوی شهرخلاق مطرح

نموده است (Cerreta et al., 2021). تحقق نشاط فرهنگی شهری در کنار اقتصاد خلاق در شهر، یک اکوسیستم اقتصادی را پرورش می‌دهد که به شکل‌گیری پیامدهای مثبت اجتماعی-فرهنگی می‌انجامد؛ اثرات این موضوع به گونه‌ای است که به خود شهر محدود نمی‌شود، بلکه به کل منطقه گسترش میابد (Cerisola & Panzer, 2021). نشاط فرهنگی میزان پویایی ذخایر فرهنگی شهر و ظرفیت آنها برای جذب مخاطب را اندازه‌گیری می‌کند (Montalto et al., 2021). نشاط فرهنگی می‌تواند با سایر اثرات اجتماعی-فرهنگی و روان‌شناختی همراه باشد که علیرغم ماهیت غیراقتصادی آنها، به پیامدهای اقتصادی منجر شود (Cerisola & Panzer, 2021).

اگرچه پژوهش‌هایی عوامل موثر بر نشاط فرهنگی و پیامدهای تحقق این موضوع را شناسایی نموده‌اند، اما تأثیرگذاری مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق بر تحقق نشاط فرهنگی در شهرهای تاریخی موضوعیست که نیازمند بررسی است. ظرفیت‌های خلاق شهر، شامل اعتباراتی می‌شود که یک شهر به واسطه وجود میراث فرهنگی انسانی، میراث فرهنگی کالبدی و یا قابلیت‌های صنعتی و فناوریانه کسب می‌نماید (Cerreta et al., 2021; Khalil, 2021; Kim & Comunian, 2024). شهرهای تاریخی ایران، ظرفیت‌های خلاق قابل‌توجهی را در خود جای داده‌اند که چنانچه هوشمندانه مورد بهره‌برداری قرارگیرند، ارزش افزوده قابل‌توجهی را برای این شهرها به ارمغان می‌آورند. پیش‌بینی می‌شود یکی از این دستاوردها، تحقق نشاط فرهنگی در شهر باشد که متعاقب آن می‌توان به ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و تحقق توسعه پایدار همه‌جانبه امیدوار بود (Lavanga & Drosner, 2020). آنچه در این مطالعه مورد توجه قرار خواهد گرفت، سنجش تأثیرپذیری نشاط فرهنگی شهرهای تاریخی و مؤلفه‌های جاذب طبقه‌خلاق این شهرها از مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق است. حفظ و جذب طبقه‌خلاق در شهرها منوط به فعالیت تنوعی از مشاغل

این نیروی محرکه برای توسعه پایدار باید در محیطی پرورش یابد که در آن تفکر باز و تخیل تشویق شود و گفتگو و همکاری بین فرهنگی ترویج گردد (UNESCO, 2020). شهرهای خلاق به طور فزاینده‌ای در حال سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فرهنگی و ترویج صنایع خلاق و فرهنگی به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به انسجام اجتماعی و همه‌شمولی جوامع شهری برای ایجاد تعادل بین خلاقیت و رقابت اقتصادی هستند (Askar, 2021).

۲-۲- نشاط فرهنگی

نشاط فرهنگی را می‌توان به عنوان ابزاری بر ایجاد، اشاعه، اعتبار بخشیدن و حمایت از هنر و فرهنگ به عنوان بعدی از زندگی روزمره در جوامع در نظر گرفت (Jackson, 2006). از نظر مونتالتو و همکاران^۱ (۲۰۱۹)، این مفهوم براساس وضعیت حضور امکانات فرهنگی در شهر و جذابیت مکان‌های شهری تعریف می‌شود. بررسی وضعیت تأثیر نشاط فرهنگی بر اقتصادهای منطقه‌ای، موضوعیست که در ادبیات شهرخلاق، ذیل مفاهیمی همچون فرهنگ و میراث فرهنگی تبیین شده‌است (Mossetto & Vecco, 2001; Towse & Hernández, 2020). مشارکت در فرهنگ، امکان ابراز وجود و یادگیری مهارت‌های قابل انتقال جامعه را افزایش می‌دهد و به توسعه ویژگی‌های اجتماعی، روابط و شیوه‌های زندگی کمک می‌کند؛ از طرفی هم بر عملکرد پویایی‌های اقتصادی محلی تأثیر می‌گذارد (Cerisola & Panzera, 2021). نگرش پذیرا و تنوع، پذیرش شهر برای حضور تنوعی از افراد با ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و نژادی متفاوت، و استقبال از حضور افراد غیربومی در فضای شهری، نشان‌دهنده میزان گشودگی شهر برای طیف گسترده‌تری از سلاقی است (Bajestani et al., 2022). استقبال شهروندان از امکانات فرهنگی مشارکت آنان در برگزاری رویدادهای فرهنگی

حوزه فرهنگی هنری در شهر و همچنین وجود بسترهای مناسب برای شبکه‌سازی اجتماعی طبقه خلاق تعریف می‌شود (Kim, 2019; Sokół, 2019). همچنین اتخاذ سیاست‌های تشویقی و حمایتی دولت، علاوه بر تشویق شهروندان به یادگیری و فعالیت در حوزه فرهنگ و هنر، می‌تواند در حفظ و جذب طبقه خلاق نیز تأثیرگذار باشد (Goldberg-Miller, 2019; Mengi & Guaralda, 2020). این پژوهش در قالب دو بخش کلی از منظر روش‌شناسی شکل گرفته‌است؛ بخش نخست شامل مطالعات و بررسی اسنادی و بخش دوم شامل مطالعات پیمایشی و تحلیل داده‌های گردآوری شده است. تا به این پرسش پاسخ دهد که: نقش ظرفیت‌های خلاق شهرهای تاریخی بر تحقق نشاط فرهنگی در این شهرها به چه صورت است و مؤلفه‌های جاذب طبقه خلاق در این ارتباط چه نقشی خواهند داشت؟

۲- مبانی نظری

۲-۱- شهر خلاق

سال‌های اخیر شاهد افزایش علاقه به مفهوم شهرهای خلاق، هم در جامعه دانشگاهی و هم در میان نهادهای مسئول سیاست‌های رشد اقتصادی بوده‌ایم؛ پدیده‌ای که گذار به یک اقتصاد جدید مبتنی بر فرهنگ و خلاقیت را به عنوان گونه‌ای خاص از برنامه‌ریزی شهری مطرح نموده‌است (Rodrigues & Franco, 2020). امروزه شهرهای سراسر جهان به این درک رسیده‌اند که برای اینکه بتوانند به طور موثر به چالش‌های عمده‌ای که با آن روبرو هستند پاسخ‌دهند، باید فرهنگ و خلاقیت را در متن فرآیند شهرسازی تعبیه‌نمایند (Punpeng, 2020). خلاقیت به عنوان پول جدید اقتصاد جهانی، قدرتمندتر از سرمایه مالی است، زیرا می‌تواند شهرها را در بدست آوردن سرمایه مالی توانمندسازد و درعین حال، آنها را در حل مشکلات و توسعه فرهنگ و هویت کمک‌کند.

¹ Montalto et al.

گسترده و ناهمگون است که علاوه بر تصویر منحصر به فرد از پیشینه تاریخی شهر، شامل بناهای تاریخی، گروه‌هایی از ساختمان‌ها و محوطه‌ها نیز می‌شود. میراث فرهنگی نیاکان، در میراث کالبدی به اوج خود می‌رسد و این دارایی، به عنوان میراث فرهنگی خاموش، در جوامع مدرن واجد اهمیت تاریخی-فرهنگی و اجتماعی-اقتصادی است. (Khalil, 2021). زیرساخت‌های صنعتی و فناورانه در شهر، سومین نوع از ظرفیت‌های خلاق شهر است که علاوه بر اینکه رفاه و کیفیت زندگی بالاتری را برای شهروندان فراهم می‌آورد، به رونق برندسازی شهر و توسعه گردشگری خلاق نیز منجر می‌شود. فناوری‌های نوین، امکان دسترسی به محتوای دیجیتال را فراهم می‌کند، تعامل و فرارگرفتن در معرض را افزایش می‌دهند، هزینه‌های تولید را کاهش می‌دهند و طیف وسیعی از راه‌حل‌های دیجیتالی را ارائه می‌دهد. همچنین فناوری می‌تواند برای حفظ میراث بومی منحصر به فرد و صنعت فرهنگی و یا بهبود خط تولید صنایع خلاق مورد استفاده قرار گیرد (Stefanidou, 2023).

۲-۴-۲- طبقه خلاق

به‌طور کلی مفهوم طبقه خلاق بر ارزش اقتصادی خلاقیت انسانی در شهر تأکید می‌کند؛ گفتمان شهر خلاق، به‌واسطه انتشار تئوری طبقه خلاق ریچارد فلوریدا (۲۰۰۲) و (۲۰۰۵) درباره شکل جدیدی از سرمایه‌داری که خلاقیت انسانی و اقتصاد شهری را ترکیب می‌کند، به رسمیت شناخته شد. اما دیدگاهی دیگر، شهر را به‌عنوان مکان فرصت‌ها برجسته می‌کند و نشان می‌دهد که افراد ساکن در آن می‌توانند با خلاقیت خود به چالش‌های زندگی شهری پاسخ دهند (Landry & Bianchini, 1995). جذابیت شهری برای طبقه خلاق، شامل وجود برخی زیرساخت‌های سخت و نرم خلاق و فرهنگی می‌شود؛ وجود محیط‌های ساخته‌شده فرهنگی در شهر و رونق امکانات فرهنگی هنری، مطلوبیت شرایط زندگی و کار در

بازنمون‌هایی از اشتیاق افراد نسبت به فرهنگ بومی و انسجام اجتماعی است که پویایی اجتماعی فرهنگی یک شهر را نشان می‌دهد (Goldberg-Miller, 2019; Tan & Tan, 2023). سرزندگی شهری و زندگی خیابانی پررونق نیز، از دیگر مؤلفه‌های پویایی اجتماعی فرهنگی است که وجود تعاملات اجتماعی مترکام، رویدادهای فرهنگی خیابانی، هنر عمومی، فعالیت‌های متنوع و پر جنب‌وجوش در فضاهای شهری عمومی می‌تواند به توسعه آن کمک کند (Bajestani et al., 2022; Goldberg-Miller, 2019).

۲-۳- ظرفیت خلاق

ظرفیت‌های خلاق شهر، شامل اعتباراتی می‌شود که یک شهر به‌واسطه وجود میراث فرهنگی انسانی، میراث فرهنگی کالبدی و یا قابلیت‌های صنعتی و فناورانه کسب می‌نماید. فرهنگ می‌تواند در افراد، ساختمانها و اماکن منعکس شود (Yum, 2020). وجود میراث فرهنگی و امکانات فرهنگی، به‌طور گسترده در رابطه با توسعه محلی مورد مطالعه قرار گرفته‌است (Light et al., 2020). برندسازی شهری به‌عنوان ابزاری مهم در ترویج ظرفیت‌خلاق شهر شناخته شده‌است (Vesalon & Crețan, 2019). همچنین این مفهوم با گردشگری خلاق نیز ارتباط تنگاتنگی دارد (Faber & Gaubert, 2019; Panzera et al., 2021). میراث فرهنگی در محیط‌های تاریخی به‌عنوان تقویت‌کننده زیست‌پذیری و انعطاف‌پذیری و همچنین کمک‌کننده به توسعه پایدار و رشد اقتصادی دیده می‌شود (Cerisola & Panzera, 2021). میراث فرهنگی را می‌توان منبع کلیدی برای فعال کردن استراتژی‌های بازآفرینی شهری در مقیاس‌های مختلف در نظر گرفت. سرمایه فرهنگی برای بازسازی هویت محلی، و ایجاد روابط و پیوندهای پایدار و سازنده بین مردم و مکان‌ها، و توانمندسازی جوامع مورد توجه قرار می‌گیرد (Cerreta et al., 2021). میراث فرهنگی یک مفهوم

می‌شود؛ درحالی که نشاط فرهنگی، شامل فعال‌سازی مناظر فرهنگی از طریق مشارکت و درگیری گردشگران و بازدیدکنندگان بومی است (Cerisola & Panzera, 2021). لذا هر قدر هم مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق در شهر حضور داشته‌باشد، تا زمانی که نشاط فرهنگی در شهر تجلی پیدانکند، نمی‌توان به پیاده‌سازی الگوی شهرخلاق امیدی داشت. مطابق استدلال ویلسون و همکاران^۲ (۲۰۱۷)، میراث فرهنگی و مشارکت فرهنگی منابع باهم بودن، دموکراسی فرهنگی و آزادی فرهنگی هستند. حضور و توسعه صنایع خلاق در کنار ترویج فرهنگ و امکانات رفاهی، طبقه خلاق را جذب شهر می‌کند که این موضوع با فعالیت محلی و شبکه‌سازی در سطح جهانی، رقابت شهری و منطقه‌ای را تحریک می‌کند (Castells, 2008; Cooke & Lazzeretti, 2011). براساس یافته‌های پژوهش‌های پیشین، جهت‌گیری‌های زندگی خلاقانه طبقه خلاق را می‌توان پشتیبانی کرد، توسعه داد و یا سرعت آن را کاهش داد؛ برای افزایش پتانسیل خلاقیت و در نتیجه ایجاد ارزش‌های موردانتظار دریک شهرخلاق، باید بهترین شرایطی را که برای این اقدام مساعد است، تضمین کرد. میزان رشد خلاقیت طبقه خلاق به عوامل فردی، سازمانی و همچنین اجتماعی عمومی بستگی دارد (Sokół, 2019). که در آن نه تنها جامعه به واسطه استفاده روزافزون از جهت‌گیری‌های خلاقانه زندگی توسعه می‌یابد، بلکه طبقه خلاق نیز به شکوفایی شهرخلاق کمک می‌کنند (Sokół, 2019). باتوجه به پیشینه پژوهش، مدل مفهومی در شکل ۱ ارائه شده است.

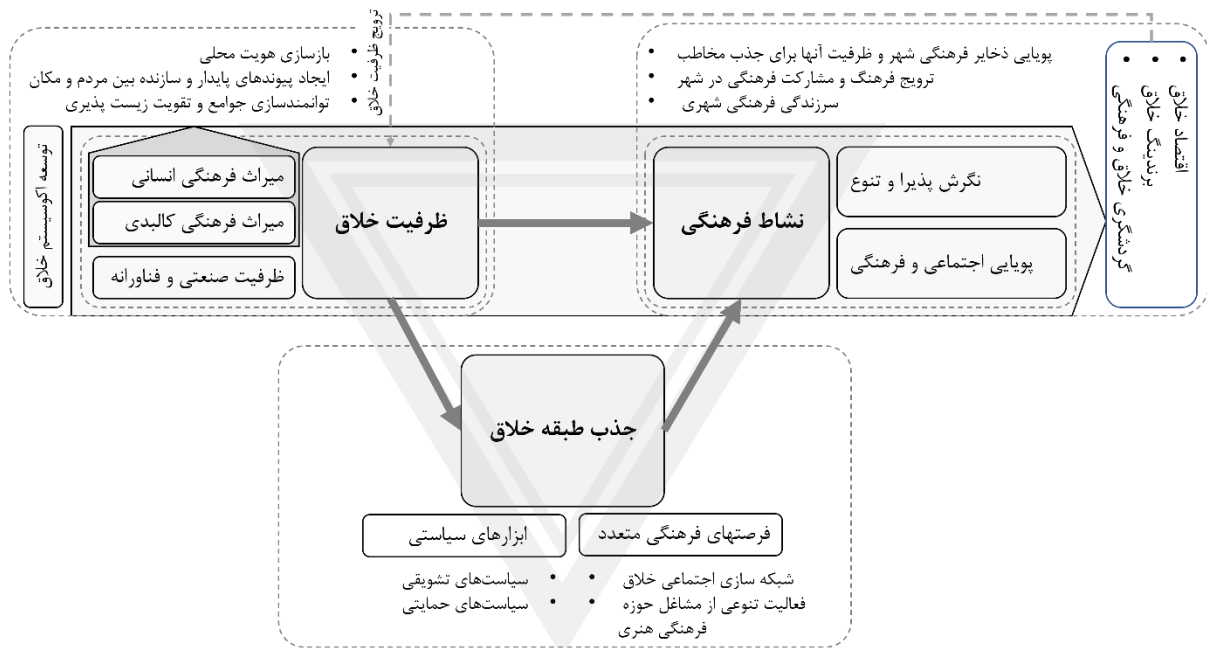
شهر و وجود فرصت‌های شکوفایی برای طبقه خلاق، در بروز فرصت‌های فرهنگی متعدد و حفظ و جذب استعدادهای خلاق تأثیرگذار هستند. علاوه بر اینها، استفاده از ابزارهای سیاستی مانند مشوق‌های توسعه‌دهنده، سیاست‌های آموزشی و حمایتی خلاق از شهروندان و طبقه خلاق نیز همگی در جذب طبقه خلاق تأثیرگذار هستند (Goldberg-Miller, 2019).

۳- پیشینه پژوهش

از نظر فلوریدا (۲۰۰۲ و ۲۰۰۳)، وجود تنوعی از فرهنگ‌ها و سلاقی در جامعه شهری، در کنار حضور بومی‌ها، به شور و نشاط زندگی شهری کمک می‌کند. مدل فلوریدا، شرایط جامعه‌ای که برای خلاقان مطلوب است را معرفی می‌کند و به عواملی همچون گشودگی، تنوع، فناوری و سبک زندگی غیرمتعارف اشاره می‌کند. همچنین مونتالتو و همکاران (۲۰۱۹)، نشاط فرهنگی شهرها را با مفهوم سرمایه فرهنگی هم‌راستا دانسته و به اقتصادهای محلی ذیل این مفاهیم تأکید نموده است. وجود میراث فرهنگی و امکانات فرهنگی، مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و خدمات مرتبط با زنجیره ارزش مرتبط با فرهنگ را فعال و تحریک می‌کند (Lykogianni et al., 2019). به عقیده سربسولا و پانزلا^۱ (۲۰۲۱)، وجود سرمایه انسانی، ارتباطات، گشودگی، تساهل، اعتماد و کیفیت حکمرانی، موجب تقویت و تسریع نشاط فرهنگی و اقتصاد خلاق می‌شوند. ظرفیت خلاق، بیشتر به حضور محض جلوه‌های ملموس فرهنگ در شهر بدون توجه به وضعیت مشارکت و درگیری مخاطبان شهری مربوط

² Wilson et al.

¹ Cerisola & Panzera

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

گفته شد، هدف این مقاله بررسی اثر ظرفیت خلاق شهرهای تاریخی ایران بر تحقق نشاط فرهنگی این شهرها با تأکید بر مؤلفه‌های جاذب طبقه خلاق است. در این پژوهش، ابعاد ظرفیت خلاق به عنوان متغیر مستقل شامل سه بعد میراث فرهنگی انسانی، میراث فرهنگی کالبدی و ظرفیت صنعتی و فناورانه می‌شود. ابعاد نشاط فرهنگی به عنوان متغیر وابسته نیز شامل دو بعد نگرش پذیرا و تنوع، و پویایی اجتماعی و فرهنگی است. ابعاد جاذب طبقه خلاق نیز ذیل دو مفهوم فرصت‌های فرهنگی متعدد و ابزارهای سیاستی تعریف شده است. برای سنجش مدل مفهومی و فرضیات پژوهش، از ابزار پرسشنامه که در بردارنده ۷ سوال بسته است استفاده گردید. در این پرسشنامه، از مقیاس ۵ درجه لیکرت (۱- کاملاً مخالف، ۲- مخالف، ۳- نظری ندارم، ۴- موافق، ۵- کاملاً موافق) جهت سنجش متغیرهای مفهومی استفاده شده است. این پژوهش با استفاده از نرم افزار smart pls و با روش مدل‌یابی معادلات‌ساختاری به بررسی روابط بین متغیرها پرداخته است. مزیت این نرم افزار نسبت به سایر موارد، عدم نیاز به نرمال بودن توزیع است (Kline, 2014).

مطابق مدل مفهومی ارائه شده، این پژوهش در راستای بررسی این فرضیه‌ها انجام می‌گردد:

فرضیه ۱: ظرفیت خلاق شهر بر جذب طبقه خلاق تأثیر معناداری دارد.

فرضیه ۲: جذب طبقه خلاق بر تحقق نشاط فرهنگی تأثیر معناداری دارد.

فرضیه ۳: ظرفیت خلاق شهر بر تحقق نشاط فرهنگی تأثیر معناداری دارد.

فرضیه ۴: ظرفیت خلاق شهر بر تحقق نشاط فرهنگی از طریق جذب طبقه خلاق تأثیر معناداری دارد.

۴- روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از حیث شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش، مدیران و کارکنان شهرداری منطقه بافت تاریخی (منطقه ۵) شهر یزد به تعداد ۲۴۰ نفر بوده است که جهت تعیین حجم نمونه با توجه به جدول مورگان ۱۴۴ نفر به صورت تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. همانطور که

کرونباخ بالاتراز ۰/۷، نشانگر پایایی قابل قبول است (Cronbach, 1951). البته موس^۳ و همکاران (1998) در مورد متغیرهایی با تعداد سؤالات اندک، مقدار ۰/۶ را به عنوان سرحد ضریب آلفای کرونباخ معرفی کرده‌اند. برتری پایایی ترکیبی مرکب (CR)، نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد. (Werts et al., 1974). مقدار پایایی ترکیبی بالای ۰/۷ برای هر سازه، نشان از پایایی درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد و مقدار کمتر از ۰/۶، عدم وجود پایایی را نشان می‌دهد.

۵- یافته‌ها

در بررسی انجام شده بر روی ۱۴۴ نفر از مدیران و کارکنان شهرداری منطقه بافت تاریخی (منطقه ۵) شهر یزد، ۸۳ درصد از پاسخگویان مرد و ۱۷ درصد از پاسخگویان را زنان تشکیل داده‌اند. به منظور آشنایی با پاسخ دهندگان، متغیرهای جمعیت شناختی در جدول ۱ ارائه شده است.

این روش، مدلی آماری برای بررسی روابط بین متغیرهای مکنون و متغیرهای آشکار است. مدل‌های مفهومی مجموعه‌ای از روابط نظام‌مند هستند که توصیفی جامع و سازگار از روابط میان چند پدیده را ارائه می‌نمایند. مدل‌های مرسوم در مدل‌سازی معادلات ساختاری، متشکل از دو بخش هستند؛ مدل‌های اندازه‌گیری که چگونگی توضیح و تبیین متغیرهای پنهان را نشان می‌دهند و مدل ساختاری که نشان می‌دهد چگونه متغیرهای پنهان در پیوند با یکدیگر قرار گرفته‌اند.

جهت اطمینان از دقت و صحت نتایج پژوهش، ویژگی‌های فنی پرسشنامه در دو بخش روایی و پایایی با استفاده از معیارهای مختلف ارزیابی گردید. روایی پرسشنامه از طریق روایی محتوایی و سازه مورد ارزیابی و تایید قرار گرفته است. برای سنجش روایی محتوایی^۱ پرسشنامه، از نظرات اساتید و صاحب نظران آگاه به موضوع استفاده شده است. و برای سنجش روایی سازه از الگوی معادلات ساختاری^۲ از روایی همگرا و واگرا استفاده شده است. برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ عاملی است که مقدار آن از صفر تا یک متغیر است، مقدار آلفای

جدول ۱. توصیف متغیرهای جمعیت شناختی

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۱۱۹
	زن	۲۵
سن	کمتر از ۲۵ سال	۳
	۲۶ تا ۳۵ سال	۵۶
	۳۶ تا ۴۵ سال	۶۹
	۴۶ تا ۵۵ سال	۱۶
	بیشتر از ۵۵ سال	۰
تحصیلات	کارشناسی	۷۸
	کارشناسی ارشد	۵۰
	دکتری	۱۶
سابقه خدمت	کمتر از ۵ سال	۲۲
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۵۲
	بین ۱۱ تا ۱۵ سال	۲۲

³ Moss

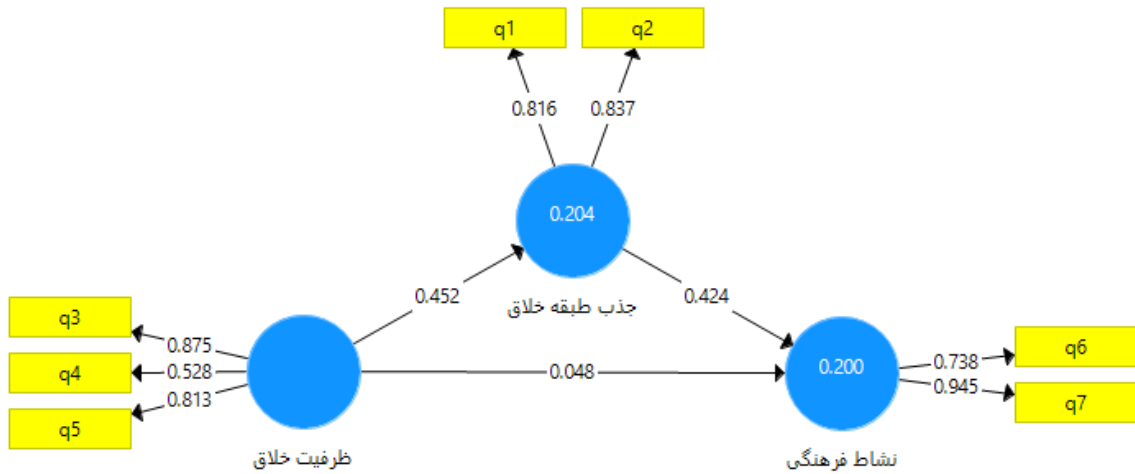
¹ Content Validity

² Structural Equation Modeling (SEM)

۲۳,۶۱٪	۳۴	بین ۱۶ تا ۲۰ سال
۹,۷۲٪	۱۴	بیشتر از ۲۰ سال

متغیر مورد بررسی قرار می‌گیرد. بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴ مطلوب هستند. مدل در حالت ضریب مسیر و بارهای عاملی اولیه در شکل ۲ ارائه شده است.

بررسی مدل پژوهش طی دو مرحله انجام شد؛ در مرحله اول مدل بیرونی پژوهش مورد بررسی قرار گرفت و در مرحله دوم نوبت به بررسی مدل درونی رسید. در این مرحله بار عاملی مربوط به شاخص‌های سنجیده شده هر

شکل ۲. مدل در حالت ضریب مسیر

واریانس استخراج شده (AVE)^۲ را برای سنجش روایی همگرا، مقدار عدد بحرانی ۰/۵ معرفی نموده‌اند. مگنر^۳ و همکاران (1996) نیز مقدار ۰/۴ به بالا را برای میانگین واریانس استخراج شده (AVE) کافی دانسته‌اند. در جدول ۲ مقدار این ضریب برای هر یک از سازه‌ها ارائه شده است. مقدار این شاخص از ۰ تا ۱ متغیر است که مقادیر بالاتر از ۰/۴ پذیرفته شده است.

نرم افزار smart pls برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری از نظر پایایی معیارهای ضرایب بار عاملی، پایایی مرکب CR را ارائه می‌دهد. همچنین برای بررسی روایی همگرای^۱ مدل‌های اندازه‌گیری، معیار متوسط اشتراک AVE و برای بررسی روایی واگرایی این مدل‌ها، جدول فورنل و لارکر را ارائه می‌دهد (Fornell & Larcker, 1981). فورنل و لارکر، معیار میانگین

جدول ۲. بارهای عاملی، آلفا کرونباخ، پایایی ترکیبی و روایی همگرا مدل

متغیر	شاخص	ضریب بار عاملی	پایایی ترکیبی	میانگین واریانس استخراج شده	آلفا کرونباخ
جذب طبقه خلاق	q1	۰/۸۱۶	۰/۸۱۲	۰/۶۸۳	۰/۷۴۹
	q2	۰/۸۳۷			
ظرفیت خلاق	q3	۰/۸۷۵	۰/۷۹۱	۰/۵۶۸	۰/۷۳۶
	q4	۰/۵۲۸			

³ Magner

¹ Convergent Validity

² Average Variance Extracted (AVE)

			۰/۸۱۳	q5	
۰/۷۴۷	۰/۷۱۹	۰/۸۳۵	۰/۷۳۸	q6	نشاط فرهنگی
			۰/۹۴۵	q7	

مقدار همبستگی میان آنها که در خانه‌های زیرین و راست قطر بیشتر است که این مطلب بیانگر برازش مناسب مدل‌های اندازه‌گیری از نظر روایی واگرا است.

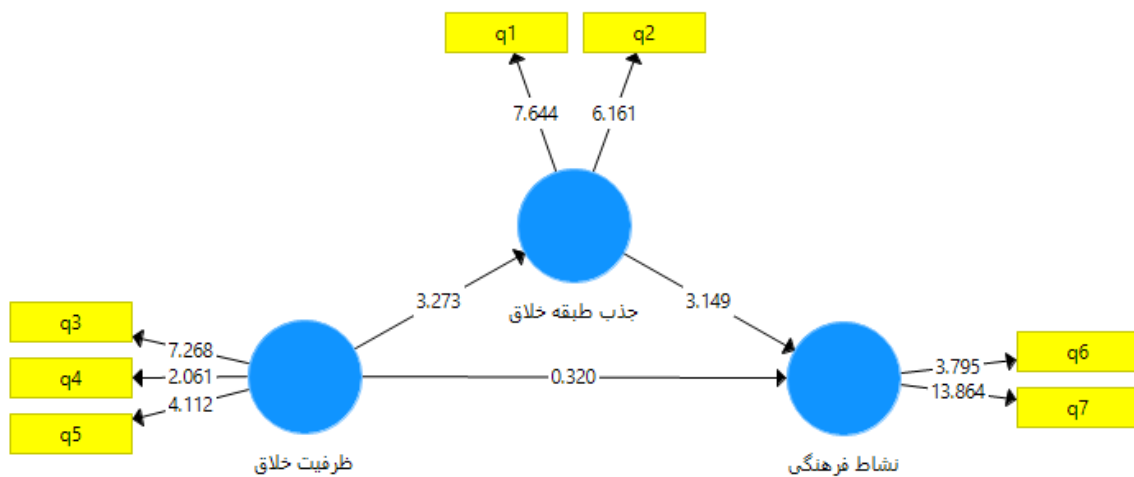
همانگونه که در جدول ۳ قابل مشاهده است مقدار جذر AVE متغیرهای مکنون در پژوهش حاضر که در خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار گرفته‌اند، از

جدول ۳. جدول فورنل و لاکر

متغیر	جذب طبقه خلاق	ظرفیت خلاق	نشاط فرهنگی
جذب طبقه خلاق	۰/۸۲۶		
ظرفیت خلاق	۰/۴۵۲	۰/۷۵۴	
نشاط فرهنگی	۰/۴۴۶	۰/۲۳۹	۰/۸۴۸

در سطح اطمینان ۰/۹۵ و در صورتی که مقدار آماره t بیشتر از ۲/۵۸ گردد، ضریب مسیر در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنادار هست (Thomas, 2003).

اولین و اساسی‌ترین معیار برای بررسی برازش مدل ساختاری پژوهش، ضرایب معناداری Z است. برازش مدل ساختاری با استفاده از ضرایب t به این صورت است که چنانچه مقدار آماره t بیشتر از ۱/۹۶ گردد، ضریب مسیر

شکل ۳. مدل در حالت ضریب مسیر

متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا می‌گذارد. نکته ضروری این است که مقدار R^2 تنها برای سازه‌های وابسته (درون‌زا) مدل محاسبه می‌گردد و در مورد سازه‌های برون‌زا، مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار

ضریب تعیین R^2 (R Squars)

R^2 معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که یک

ضعیف، متوسط و قوی بودن برازش بخش ساختاری مدل به‌وسیله معیار R^2 در نظر می‌گیرد.

R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. چاین^۱ (1998) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر

جدول ۴. R Square مقادیر

متغیر	ضریب تبیین
جذب طبقه خلاق	۰/۲۰۴
نشاط فرهنگی	۰/۲۰۰

نشان‌دادن قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه‌های برون‌زای مربوط به آن تعریف کرده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که این مقدار تنها برای سازه‌های درون‌زای مدل که شاخص‌های آن‌ها از نوع انعکاسی است، محاسبه می‌گردد (Thomas, 2003).

کیفیت پیش‌بینی‌کنندگی (Q^2)

این معیار، قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. مدل‌هایی که دارای برازش بخش ساختاری قابل‌قبول هستند، باید قابلیت پیش‌بینی شاخص‌های مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل را داشته‌باشند. هنسلر و همکاران (۲۰۰۹) سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را برای

جدول ۵. کیفیت پیش‌بینی‌کنندگی

متغیر	Q^2
جذب طبقه خلاق	۰/۱۸
نشاط فرهنگی	۰/۱۹

اطمینان ۹۵ درصد معنادار بودن آن‌ها را تایید ساخت. البته باید توجه داشت که اعداد t فقط صحت رابطه‌ها را نشان می‌دهند و شدت رابطه بین سازه‌ها را نمی‌توان با آن‌ها سنجید و ضرایب مسیر نیز نشان‌دهنده تأثیر مثبت و یا منفی یک متغیر بر روی متغیر دیگر می‌باشد (Thomas, 2003).

مقادیر کیفیت پیش‌بینی‌کنندگی در جدول فوق، مناسب بودن قدرت پیش‌بینی مدل را نشان می‌دهد.

آزمون فرضیات پژوهش

با توجه به بررسی فرضیه‌های تحقیق برازش ساختاری با استفاده از ضرایب t به این صورت است که این ضرایب باید از ۱/۹۶ بیشتر باشند تا بتوان در سطح

جدول ۶. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها

ردیف	فرضیه‌های پژوهش	ضریب مسیر	t آماره	P مقادیر	سطح معناداری	نتیجه آزمون فرضیه
۱	جذب طبقه خلاق - نشاط فرهنگی	۰/۴۲۴	۳/۱۴۹	۰/۰۰۲	< ۰/۰۵	تائید
۲	ظرفیت خلاق - جذب طبقه خلاق	۰/۴۵۲	۳/۲۷۳	۰/۰۰۱	< ۰/۰۵	تائید
۳	ظرفیت خلاق - نشاط فرهنگی	۰/۰۴۸	۰/۳۲۰	۰/۷۴۹	< ۰/۰۵	رد

¹ Chin

۴	ظرفیت خلاق - جذب طبقه خلاق - نشاط فرهنگی	۰/۱۹۲	۲/۲۲۷	۰/۰۲۶	<۰/۰۵	تائید
---	--	-------	-------	-------	-------	-------

همانطور که مشاهده می‌شود طبق جدول ۶ فرضیات تحقیق به جز فرضیه ظرفیت خلاق بر نشاط فرهنگی، به دلیل بالاتر بودن آماره t-value آن‌ها از مقدار ۱,۹۶ مورد تائید واقع شده‌اند.

۶- بحث

مدل مفهومی پژوهش حاضر، از سه شاخصه اصلی ظرفیت خلاق، نشاط فرهنگی و جذب طبقه خلاق تشکیل شده‌است. اگرچه هیچ یک از پژوهش‌های پیشین، به ارتباط ظرفیت‌های خلاق شهرهای تاریخی در تحقق نشاط فرهنگی با مداخله مؤلفه‌های جاذب طبقه خلاق نپرداخته‌اند، اما بخشی از یافته‌های پژوهش حاضر با دستاوردهای نظری مطالعات پیشین همسو است؛ در بررسی فرضیه اول پژوهش، ضریب مسیر برابر ۰/۴۲۴ بدست آمده‌است و باتوجه به آماره t (۳/۱۴۹) در سطح اطمینان ۹۹ درصد، اثر جذب طبقه خلاق بر نشاط فرهنگی مثبت و معنی‌دار بوده است و این فرضیه مورد پذیرش واقع می‌گردد. در همین راستا گلبرگ میلر^۱ (2019) اجتماع خلاقان را عامل تقویت قدرت اقتصاد خلاق در پرورش منافع اقتصادی و منافع عمومی شهر می‌داند. ایجاد فرصت‌های فرهنگی متعدد در شهر برای شبکه‌سازی اجتماعی خلاق و فعالیت تنوعی از مشاغل حوزه فرهنگی هنری در کنار سیاست‌های تشویقی و حمایتی، تأثیر بسزایی در تحقق نشاط فرهنگی دارد. یافته‌های پژوهش ماسترده و موری^۲ (۲۰۱۱) نیز نشان داده‌است که حضور اعضای اقتصاد دانش از جمله طبقه خلاق، رقابت مناطق شهری را افزایش می‌دهد.

نتایج حاصل از ارزیابی فرضیه دوم پژوهش، وجود مؤلفه‌های ظرفیت‌ساز خلاق در شهرهای تاریخی را عاملی بر جذب طبقه خلاق می‌داند؛ از این رو لازم است

برنامه‌ریزان شهری به‌منظور تقویت جذب طبقه خلاق در شهرهای تاریخی، برای ظرفیت‌های خلاق موجود در این شهرها اهمیت ویژه‌ای قائل شوند. میراث فرهنگی انسانی، میراث فرهنگی کالبدی و ظرفیت‌های صنعتی و فناورانه شهرها، آهنرباهای فرهنگی شهر هستند و تلاش برای برندسازی شهر به واسطه این ظرفیت‌ها، منجر به رونق اقتصاد خلاق و گردشگری خلاق می‌شود که به تبع آن نیز سرمایه انسانی خلاق بیشتری جذب شهر می‌شود (Goldberg-Miller, 2019). رودریگوس^۳ و همکاران (۲۰۲۳) نیز معتقدند که مکان‌های فرهنگی عناصر حیاتی شهرهای خلاق هستند؛ چراکه به عنوان آهنربایی برای افراد با استعداد عمل می‌کنند. در دیدگاهی وسیع‌تر، یام^۴ (۲۰۲۰) مطرح می‌کند که شهرهای خلاق و برنامه‌ریزی شهری خلاق براساس تعامل بین طبقه خلاق، زیرساخت‌های خلاق و فرهنگ بنا شده‌است.

در بررسی فرضیه سوم پژوهش، ضریب مسیر برابر ۰/۴۸ بدست آمده‌است و اثر ظرفیت خلاق بر نشاط فرهنگی رد می‌گردد. بنابراین صرف دارا بودن ظرفیت‌های خلاق توسط شهرهای تاریخی ایران، نمی‌توان تحقق نشاط فرهنگی را انتظار داشت. در همین راستا، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌های لاتون^۵ و همکاران (۲۰۱۰) و نیز سربسولا و پانزلا^۶ (۲۰۲۱) نشان داد که رکن خلاق شهرها متکی بر فرهنگ، طبقه خلاق و صناعی است که توسط این طبقه تولید می‌شود و در صورت تجمیع این موارد است که محیط مساعدی در شهرها برای ایجاد امکانات رفاهی فراهم می‌شود. براساس نتایج بدست‌آمده از بررسی فرضیه چهارم نیز، عوامل ظرفیت‌ساز خلاق در شهرهای تاریخی، در صورت جذب طبقه خلاق، به تحقق نشاط فرهنگی منجر خواهند شد. در همین راستا، یام (۲۰۲۰) نشان داد که

⁴ Yum

⁵ Lawton

⁶ Cerisola & Panzera

¹ Goldberg-Miller

² Musterd & Murie

³ Rodrigues

فرهنگی در شهرهای تاریخی ایران، به ظرفیت‌های تاریخی به مثابه فرصت‌هایی برای جذب سرمایه انسانی خلاق توجه داشت.

اگرچه این پژوهش با سنجش وضعیت شهر یزد به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین شهرهای تاریخی ایران، در شناسایی سازوکار نیل به نشاط فرهنگی شهرهای تاریخی از دریچه ظرفیت‌های خلاق این قبیل شهرها گام برداشته‌است، اما بررسی تعداد بیشتری از شهرهای تاریخی ایران به‌عنوان نمونه مطالعاتی می‌تواند تعمیم‌پذیری نتایج را مطمئن‌تر نماید. مقایسه تطبیقی وضعیت تأثیرپذیری نشاط فرهنگی شهرهای تاریخی ایران با شهرهایی که واجد هویت طبیعی هستند، می‌تواند دریافت‌های نوینی نسبت به ظرفیت‌های خلاق و سازوکار تحقق نشاط فرهنگی را آشکار نماید. همچنین در راستای ارزیابی تأثیر سایر مفاهیم کلیدی شهرخلاق بر نشاط فرهنگی، پیشنهاد می‌شود به تدقیق جایگاه اقتصاد خلاق و صنایع خلاق در سازوکار تحقق نشاط فرهنگی در پژوهش‌های آتی پرداخته شود.

منابع

- Askar, R. A. (2021). Cultural creativity and social inclusion in creative cities: preliminary indicators. In *Handbook of Research on Creative Cities and Advanced Models for Knowledge-Based Urban Development* (pp. 265-283). IGI Global.
- Bajestani, S. A., Stupples, P., & Kiddle, R. (2022). The relationship between creative developments and place: a position paper. *Journal of Place Management and Development*, 16(2), 248-266.
- Castells, M. (2011). *The rise of the network society*. John Wiley & Sons.
- Cerisola, S. (2019). A new perspective on the cultural heritage-development

طبقه خلاق، زیرساخت‌های خلاق و افراد و ساختمان‌های فرهنگی، تأثیر مثبتی بر تولید ناخالص داخلی و توسعه اقتصادی ایالات متحده دارد.

۷- نتیجه‌گیری

فرهنگ و خلاقیت، محرک‌های توسعه هستند و نقش حیاتی در تقویت جوامع ایفا می‌کند. شهر خلاق نیز یک ابزار توسعه شهری است که از منابع فرهنگی شهر بهره می‌برد و علاوه بر ارتقا خلاقیت ساکنان، مشکلات شهری را نیز از طریق راه‌حل‌های خلاقانه حل می‌کند. پویایی ذخایر فرهنگی شهر در کنار وضعیت ترویج فرهنگ و مشارکت فرهنگی، وضعیت سرزندگی فرهنگی شهر را نشان می‌دهد. نظر به ضرورت تحقق نشاط فرهنگی در شهرهای خلاق و وجود ظرفیت‌های خلاق قابل توجه در شهرهای تاریخی ایران، این پژوهش به بررسی تأثیر ظرفیت خلاق شهرهای تاریخی ایران بر تحقق نشاط فرهنگی با تأکید بر مؤلفه‌های جاذب طبقه خلاق پرداخت. در تحلیل‌های مبتنی بر معادلات ساختاری مشخص شد که ارتباط معناداری بین ظرفیت‌های خلاق موجود در شهرهای تاریخی و جذب طبقه خلاق به این شهرها وجود دارد. همچنین براساس یافته‌های پژوهش، جذب طبقه خلاق در این شهرها، در تحقق نشاط فرهنگی تأثیرگذار هستند. همچنین یافته‌های استخراج شده از تحلیل‌های آماری، نشان‌دهنده تأثیر ظرفیت‌های خلاق شهر یزد در تحقق نشاط فرهنگی از طریق جذب طبقه خلاق در این شهر است. این نتایج، اهمیت توجه به ظرفیت‌های خلاق شهرهای تاریخی و توسعه آنها در راستای جذب طبقه خلاق را بیش از پیش نمایان می‌سازد. نتایج این پژوهش می‌تواند مورد استفاده متولیان بازآفرینی شهرهای تاریخی قرارگیرد تا مطابق سازوکار ارائه‌شده، پایداری اینگونه پروژه‌ها را افزایش دهند. توجه به این نکته حائز اهمیت است که صرف دارا بودن ظرفیت‌های خلاق توسط شهرهای تاریخی ایران، نمی‌توان تحقق نشاط فرهنگی را انتظار داشت. بنابراین توصیه می‌شود برای تحقق نشاط

- measurement error. *Journal of marketing research*, 18(1), 39-50.
- Goldberg-Miller, S. B. (2019). Creative city strategies on the municipal agenda in New York. *City, Culture and Society*, 17, 26-37.
- Henseler, J., Ringle, C. M., & Sinkovics, R. R. (2009). The use of partial least squares path modeling in international marketing. In *New challenges to international marketing* (pp. 277-319). Emerald Group Publishing Limited.
- Jackson, M. R. (2006). Cultural vitality in communities: Interpretation and indicators.
- Khalil, M. H. (2021). The deepground: a proposed fourth layer in creative cities to represent silent identities. *Cities' Identity Through Architecture and Arts*, 111-125.
- Kim, C. (2019). Creative labor as moral and ethical subjects and its limitation: Creative City Yokohama, Japan. *Inter-Asia Cultural Studies*, 20(1), 39-55.
- Kim, S., & Comunian, R. (2024). Higher education and sustainable creative cities: the development of creative and cultural ecosystems in the (new) capital city of Kazakhstan. *Industry and Higher Education*, 38(1), 51-63.
- Kline, P. (2014). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Landry, C. (2012). *The origins & futures of the creative city* (p. 64). Bournes Green: Comedia.
- Landry, C., & Bianchini, F. (1995) *The creative city*. Paper no. 12. London: Demos in association with Comedia, ISBN 1898309167.
- Lavanga, M., & Drosner, M. (2020). Towards a new paradigm of the creative city or the same devil in nexus: The role of creativity. *Journal of Cultural Economics*, 43(1), 21-56.
- Cerisola, S., & Panzera, E. (2021). Cultural and creative cities and regional economic efficiency: Context conditions as catalyzers of cultural vibrancy and creative economy. *Sustainability*, 13(13), 7150.
- Cerreta, M., Daldanise, G., La Rocca, L., & Panaro, S. (2021). Triggering active communities for cultural creative cities: the "hack the city" Play Rech mission in the Salerno historic centre (Italy). *Sustainability*, 13(21), 11877.
- Chin, W. W. (1998). Commentary: Issues and opinion on structural equation modeling. *MIS quarterly*, vii-xvi.
- Cooke, P. N., & Lazzeretti, L. (Eds.). (2008). *Creative cities, cultural clusters and local economic development*. Edward Elgar Publishing.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *psychometrika*, 16(3), 297-334.
- European Union. (2017). *The cultural and creative cities monitor*. Brussels, Belgium: European Union.
- Faber, B., & Gaubert, C. (2019). Tourism and economic development: Evidence from Mexico's coastline. *American Economic Review*, 109(6), 2245-2293.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class* (Vol. 9). New York: Basic books.
- Florida, R. (2003). Cities and the creative class. *City & community*, 2(1), 3-19.
- Florida, R. (2005) *Cities and the creative class*. Routledge, New York, NY.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and

- Montalto, V., Panella, F., & Sacco, P. L. (2021). What does Brexit mean for UK cultural and creative cities?. *European Urban and Regional Studies*, 28(1), 47-57.
- Moss, E., Rousseau, D., Parent, S., St-Laurent, D., & Saintonge, J. (1998). Correlates of attachment at school age: Maternal reported stress, mother-child interaction, and behavior problems. *Child development*, 69(5), 1390-1405.
- Mossetto, G., & Vecco, M. (Eds.). (2001). *Economia del patrimonio monumentale* (Vol. 57). FrancoAngeli.
- Musterd, S., & Murie, A. (Eds.). (2011). *Making competitive cities*. John Wiley & Sons.
- Panzer, E. (2020). The socio-economic impact of cultural heritage and the role of territorial identity.
- Panzer, E., de Graaff, T., & de Groot, H. L. (2021). European cultural heritage and tourism flows: The magnetic role of superstar World Heritage Sites. *Papers in Regional Science*, 100(1), 101-123.
- Punpeng, G. (2020). Three pillars of a sustainable creative City in ASEAN: Examples from Thailand, Singapore & Indonesia. *Journal of Urban Culture Research*, 21(1), 125-142.
- Rodrigues, M., & Franco, M. (2020). Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis. *City, Culture and Society*, 20, 100326.
- Rodrigues, M., Franco, M., Oliveira, C., Borges, A. P., & Silva, R. (2023). The pandemic and the creative performance of cities: an empirical study in Portugal. *Smart Cities*, 6(1), 445-468.
- disguise? Culture-led urban (re) development and sustainability. *Cultural Industries and the environmental crisis: New approaches for policy*, 95-109.
- Lawton, P., Murphy, E., & Redmond, D. (2010). Examining the role of 'creative class' ideas in urban and economic policy formation: the case of Dublin, Ireland. *International Journal of Knowledge-Based Development*, 1(4), 267-286.
- Light, D., Crețan, R., Voiculescu, S., & Jucu, I. S. (2020). Introduction: Changing tourism in the cities of post-communist central and eastern Europe. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 22(4), 465-477.
- Lykogianni, E., Airaghi, E., Krohn, C., & Vanhoutte, C. (2019). Material Cultural Heritage as a Strategic Territorial Development Resource: Mapping impacts through a set of common European socio-economic indicators.
- Magner, N., Welker, R. B., & Campbell, T. L. (1996). Testing a model of cognitive budgetary participation processes in a latent variable structural equations framework. *Accounting and Business Research*, 27(1), 41-50.
- Mengi, O., & Guaralda, M. (2020). Multidimensional management framework for creative places. *Journal of Place Management and Development*, 13(3), 297-317.
- Montalto, V., Moura, C. J. T., Langedijk, S., & Saisana, M. (2019). Culture counts: An empirical approach to measure the cultural and creative vitality of European cities. *Cities*, 89, 167-185.

- cities/content/why-creativity-why-cities.
- Vesalon, L., & Crețan, R. (2019). " Little Vienna" or" European avant-garde city"? Branding narratives in a Romanian city. *Journal of Urban and Regional Analysis*, 11(1), 19-34.
- Werts, C. E., Linn, R. L., & Jöreskog, K. G. (1974). Intraclass reliability estimates: Testing structural assumptions. *Educational and Psychological measurement*, 34(1), 25-33.
- Wilson, N., Gross, J., & Bull, A. (2017). Towards cultural democracy: Promoting cultural capabilities for everyone.
- Yum, S. (2020). How can we measure the magnitude of creative cities? A new creativity index: 3Ci. *Creativity Research Journal*, 32(2), 174-183.
- Sokół, A. (2019). Empirical verification of the relationship between creative life orientations of the creative class and the creative city. *GeoScape*, 13(1), 79-85.
- Stefanidou, A. (2023). The Challenges Cities Face on Their Way Towards Creativity: Indicative Case Studies of Creative Cities. In *Handbook of Research on Solving Societal Challenges Through Sustainability-Oriented Innovation* (pp. 135-158). IGI Global.
- Tan, S. K., & Tan, S. H. (2023). A creative place-making framework—Story-creation for a sustainable development. *Sustainable Development*, 31(5), 3673-3691.
- Thomas, R. M. (2003). *Blending qualitative and quantitative research methods in theses and dissertations*. Corwin press.
- Towse, R., & Hernández, T. N. (Eds.). (2020). *Handbook of cultural economics*. Edward Elgar Publishing.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2020). Why Creativity? Why Cities? N.d. <https://en.unesco.org/creative->